

Notulenboek van rabbi Toncman in zijn soberheid een 'killing book'

'Weiningen van velen' beschrijft ondergang Pekelder joden

■ VEENDAM/PEKELA'S - „En nu zijn wij, weiningen van velen, overgebleven: wij worden als vee weggeleid om gedood te worden en verloren te gaan, tot ellende en tot schande: moge er redding en uitkomst voor de joden komen! Spoedig, in onze dagen! Amen!”

Door **Cees Stolk**

Met deze in het Hebreeuws geschreven woorden beëindigde rabbi Toncman het notulenboek van de Pekelder joodse kerkeraad. Plichtsgetrouw en nauwgezet noteert hij wat zijn gemeente in de jaren 1940-1942 bezighoudt. Als slechts 'Weinigen van velen' zijn overgebleven, eindigt het verslag.

Deze drie woorden inspireerden Dirk Mulder, Aalje Tiktak en Harm van der Veen tot een boek over het joodse leven op het Oostgroninger plateland. Het notulenboek van rabbi Toncman ontroert door de alledaagsheid. De zaken van alledag eisen de aandacht van de kerkeraad, de armenzorg, het onderhoud van de synagoge, het

koosjer slachten, de irritaties onderling.

De lezer werpt een blik op een gemeenschap, die op weg is naar de vernietiging en het einde ook voorvoelt („de heer Polak, thans in Westerbork...”).

Veel Duitse maatregelen (joden dienen fietsen en radio's in te leveren; joden mogen niet naar bioscoop of kapsalons; joden mogen niet vissen of telefoneren) worden door rabbi Toncman als 'voor kennisgeving aangenomen'. Sluipend en geraffineerd zet de bezetter de jodenvervolgving in gang en de joodse kille (gemeenschap) tracht wanhopig, zo blijkt uit het notulenboek, een zo normaal mogelijk dagelijks leven vol te houden.

Achterhuis

De joodse gemeente in de Pekela's telde in 1940 160 leden. Het merendeel woonde in het industriële Oude Pekela. Aan variatie in beroepen geen gebrek: slaggers, veehandelaar, koopman, manufacturiers en musici. Zoals de familie Stopelman, vermaarde muzikanten op bruiloften en partijen.

Van de 160 joden overleefde één de kampen en

elf doken onder. De sjoel, sterk gehavend in de oorlog, werd in 1979 gesloopt, het rabbinatshuis aan een particulier verkocht en wetsrollen en andere archivalia door de Duitsers vernietigd. Het notulenboek overleefde de oorlog wonderwel, dankzij evangelist/wethouder Van der Veen, die de papieren in zijn tuin begroef.

Eén van de overlevenden was Bennie Kosses. Hij negeerde het bevel van de bezetter en dook onder. Een lange zwerftocht en vele (42!) onderduikadressen volgden. Op 20 december 1942 vond hij een definitieve schuilplaats bij de familie Drenth in Stadskanaal. In hun kleine woning, later omgedoopt in Stadskanaalster Achterhuis, verborgen zij 13 joden. Met name in die gemeente werd naar verhouding veel hulp gegeven. In deze Veenkolonie overleefde een derde deel van de joodse gemeenschap de oorlog.

Killing book

De uitgave van het boek *Weinigen van Velen* is een initiatief van het Herinneringskamp Westerbork en het Veenkoloniaal Museum in Veendam. Het boek volgt de uitroeiing van de Pekel-

der joden op de voet en plaatst die in het licht van Nederland in bezettingstijd en in de schaduw van het antisemitisme.

Fractievoorzitter Jacques Wallage van de PvdA, zelfjood, wiens vader in Onstwedde werd geboren, nam gistermiddag in het Veenkoloniaal Museum het eerste exemplaar in ontvangst. Hij omschreef de joodse gemeenschap in Oost-Groningen als 'je hoorde erbij en toch ook niet'. „De joden namen volop deel aan het maatschappelijk leven, maar leefden ook geïsoleerd. Net als de klassestrijd en de strokarton drukten de joden een stempel op het leven in Oost-Groningen.”

Wallage prees de opzet van het boek. „Stap voor stap lees je hoe het doek valt. In zijn soberheid een killing book. Verplichte literatuur voor elke school in Oost-Groningen.”

Het boek 'Weiningen van velen' is uitgegeven door uitgeverij Meinders in Scheemda. Prijs in de boekhandel 22,90 gulden. De expositie 'De kille van Pekela' in het Veenkoloniaal Museum te Veendam duurt tot en met 27 augustus.